

injuria versetur circa ipsam personam Ecclesiasticam, et per aliquem exteriorem actionem fiat, ita ut sit offensio in persona, de qua quid sit fuse tractat Bartholus in l. Locatio, § Quod illicite, num. 5, ff. de Publicanis et vectigalibus, et Innocentius, in c. Nuper, de Sent. excomm. Resolutio vero est, quod debet talis actio contingere ipsam personam, vel res aliquo modo adherentes illi, ita ut ei vis inferatur. Et ita excluduntur omnes actiones injuriosæ, quæ non fiunt ipsi personæ in seipsa, sed in rebus ejus, vel aliis personis illis adjunctis, nam canon dicit: *Manus violentas in clericum vel monachum*. Unde qui manus infert violentas in personas conjunctas, ut familiares aut servos clerici, in injuriam et odium ejus, item, qui per violentiam accipit bona ejus, non ipsius personæ vim inferendo, sed custodibus vel domui ejus, ex vi hujus canonis non incurrit censuram, quidquid sit de aliis legibus. Rursus qui verbis, quantumvis contumeliosis, injuriam infert clerico, non incurrit hanc censuram, si ad opus manuum non perveniat, quia ex vi dictorum verborum talis injuria non comprehenditur, ut per se notum est. Tertio qui aggreditur clericum, et lapidem, v. gr., in eum projicit, aut quæcumque aliam actionem ex se percussivam, ut sic dicam, in ordine ad illum exercet, si de facto non attingit personam ejus, nec lædit, non incurrit, quia, licet voluerit et attentaverit violentas manus in eum injicere, de facto tamen non iniecit; et hæc censura tantum lata est in eum, qui injicit; ut autem supra diximus, donec actio exterior consummetur, sub ea proprietate, quam verba legis requirunt, censura non incurritur. Quin potius, licet actio violenta attingat aliqua ex parte personam clerici, si tamen ita leviter attingat, ut ex vi talis percussio non sufficiat ad peccatum mortale, non incurretur hæc censura, etiamsi alias ex intentione operantis sit peccatum mortale, quia excommunicatio non incurritur, nisi propter peccatum mortale externum; illa autem percussio, ut exterius fit, non est peccatum mortale, licet intentio operantis fuerit culpa mortalis, quia illa malitia potius interior quam exterior existit. Cujus signum etiam est, quia ex vi illius injuriæ non tenetur percussor ad aliquam satisfactionem vel restitutionem, quia nimirum licet injuria fuerit ex voluntate peccaminosa mortaliter, non habuit actum exteriorem proportionatum, et satisfaciendi obligatio oritur ex actu exte-

riori et non ex interiori solo; idem ergo est proportionaliter de censura. Quod late tractavimus supra de causis censuræ, et in præsentia docent Cajetanus, verb. *Excommunicatio*, cap. 10, et Navarrus, cap. 27, num. 85 et 87.

24. *An exterior actio quæ solum ratione inhonorationis sufficit ad culpam mortalem sit violenta manuum injectio.* — *Ratio dubitandi.* — Quæri vero hic potest, an oporteat hujusmodi actionem externam esse peccatum mortale ratione corporalis læsionis, seu nocimenti, vel sufficiat ratione inhonorationis; hæc enim injectio violenta manuum ob gravitatem nocimenti in bonis corporis, vel in honore potest habere gravitatem peccati mortalis. Et quidem, quando corpus ipsum graviter percutitur, tunc propriissime committitur gravis injuria hic prohibita, ut per se notum est; et ideo tunc nulla ratio dubitandi est, quin incurratur hæc censura. Contingit autem interdum, ut actio exterior in ratione percussio corporalis nullius momenti sit, nihilominus tamen apud omnes æstimetur gravis injuria in detrimentum honoris, ut, v. gr., si virga leviter alium attingat aut quassata arundine; de hujusmodi ergo actione dubitari potest, an ad hanc censuram incurram sufficiat. Et ratio dubii est, quia injicere manus proprie et in rigore significat actionem aliquam violentam circa corpus, non circa honorem vel famam; et ideo dicebamus contumelias, quæ verbis proferuntur, sub hac lege non comprehenduntur; illa autem actio violenta, ut versatur circa corpus, non est gravis; quod autem, ut versatur circa honorem, gravitatem habeat, videtur esse ultra intentionem et latitudinem hujus legis. Et confirmatur, nam interdum homines æstimant ut gravem injuriam quod alter tentet percutere, etiam si non percutiat, ut, v. gr., quod elevet manum ad dandum alapam, aut quod arundinem, aut virgam in alium injiciat, quamvis illum non attingat; certum est autem eum, qui hæc tantum fecit circa clericum, non incurrere hanc censuram; ergo signum est ad eam non attendi gravem læsionem in honore, sed in percussione.

25. *Dubii enodatio.* — In hoc dubio mediam quamdam viam tenendam censeo et extrema prudenter esse vitanda. Nam, ut incurratur hæc censura, non oportet corporis percussio nem talem esse, ut illud graviter lædat; nam hoc manifeste falsum est, et contra omnium Doctorum sententiam et contra vim verbo-

rum canonis; nam sine gravi læsione corporis potest quis violentas manus in alium injicere cum gravi injuria, quæ sit non solum contra honorem, sed etiam contra immunitatem (ut sic dicam) proprii corporis, seu contra jus, quod unusquisque habet in corpus suum, quod videtur hic canon prohibere voluisse in Ecclesiasticis personis, ut videtur expresse exponi ab Innoc. III, in c. Nuper, de Sent. excomm., in illis verbis: *Quamvis per eorum factum corporalis læsio non fuerit subsequuta, citra quam violentia sæpius circa clericos nequiter perpetratur*. Unde, ut ibidem dicitur, propter hanc causam violenta detentio seu incarceration, etiamsi ob læsionem, aut nocumentum corporale vel temporale, non videatur grave damnum inferri, nihilominus sufficit ad hanc censuram contrahendam, quia est violenta injectio manuum, cum gravi injuria circa corpus ipsum. Et similiter violenter eripere e manibus clerici rem suam, quam ipse juste retinet ac defendit, est sufficiens causa ad incurram hanc censuram, etiamsi res ipsa, quæ eripitur, parvi momenti sit, quia licet in ratione furti, aut nocimenti in rebus fortunæ, illud non sufficeret ad peccatum mortale, tamen in ratione corporalis violentiæ sufficit ad gravem injuriam repugnantem juri, quod unusquisque habet ad liberum sui corporis usum, quanquam inde non resultet gravis læsio aut nocumentum in ipso corpore.

26. Aliunde vero non satis est, quod injuria sit gravis contra honorem, etiamsi non verbis, sed aliqua actione exteriori fiat, ut recte probat ultima ratio facta, quod hæc injuria interdum consummatur in ratione inhonorationis absque violenta manuum injectione in ipsammet personam Ecclesiasticam, ita ut illam attingat; sine quo tactu non consummatur actio, propter quam hæc censura imponitur, ut constat ex verbis et omnium interpretatione. At vero si actio violenta personam ipsam attingat, licet contactus physice consideratus levissimus sit, si tamen secundum moralem existimationem sufficiat ad gravem injuriam contra honorem et reverentiam debitam tali personæ, opinor sufficere ad incurram talem censuram, quia in omni rigore et proprietate comprehenditur sub verbis canonis. Est enim illa satis violenta manuum injectio, et moraliter reputatur gravis; neque jus hoc distinguit, an illa gravitas oriatur ex respectu ad honorem, vel aliunde; neque est a nobis limitandum, cum

in hac parte favorabilis sit personis Ecclesiasticis. Accedit, quod unusquisque habet jus in suam corpus, ut ab alio contingi non possit etiam levi contactu in grave detrimentum sui honoris; et ideo etiamsi gravitas illius injuriæ ex respectu ad honorem oriri videatur, proxime tamen consistit in ipsamet corporis percussione, qualiscumque illa sit; est ergo sufficiens talis actio ad censuram incurramdam.

27. Prudenter vero expendere oportet, an talis actio secundum communem prudentium hominum existimationem clerico injuriosa sit et contra honorem ejus. Interdum enim fieri potest, ut inter laicos vel milites talis actio existimetur gravis et contra honorem, respectu vero personæ religiosæ quasi nihil habeatur, vel e contrario, actio, quæ circa personam vulgarem esset levis, circa personam Ecclesiasticam ob reverentiam illi debitam sit gravis irreverentia et injuria. Unde regula, qua utuntur Cajetanus et Navarrus, quod injuria, quæ est levis circa aliquem, non est sufficiens ad hanc censuram incurramdam etiamsi fiat clerico, non est simpliciter vera; nam propter circumstantiam personæ clerici fieri potest, ut actio sit peccatum mortale, quæ circa laicum non est; sed intelligenda erit cum proportione, scilicet, quod quamdiu manet intra latitudinem levis injuriæ, non sufficit ad hanc censuram.

28. *Non est necesse, ut percussio per manus fiat.* — Præterea est animadvertendum, quamvis hæc injuria a manu denominationem acceperit, quia manus est instrumentum instrumentorum, ut Cajetanus notavit, non esse tamen necessarium, ut per ipsam manum immediate exerceatur actio, vel attingatur Ecclesiastica persona, sed sufficit mediate attingere, ut per ensem, virgam, lapidem, etc. Imo nec semper necesse est, ut manus interveniat, nam si pedibus percutiat, satis erit; est enim illa appellatio injectionis manuum quasi metaphora quædam, qua significata est omnis hujusmodi corporalis injuria, vel (ut dialectici aiunt) aliud est, unde nomen sumptum est, aliud ad quod significandum impositum est; sæpe enim universalius est significatum, quam ratio seu ethymologia nominis; et ita in præsentia juxta communem interpretationem.

29. *Non est necesse ut pars aliqua corporis clerici immediate attingatur.* — Rursus, ex parte Ecclesiasticæ personæ, cui injuria infertur, necesse non est, ut manus violentæ

aliquam partem corporis ejus immediate attingant; satis est enim, si attingant vestem, aut pileum, vel aliquid simile, dummodo alias actio graviter injuriosa sit. Imo etiam si contactus versetur circa rem aliam continentem vel deferentem talem personam, si violentia redundet in ipsam personam, id sufficit ad hanc censuram, ut si apprehenso fræno equi, quis violenter detineat clericum incedentem, id satis erit ad incurrendam hanc censuram; ut si existentem alicubi extrinsecus ita claudit, ut vel omnino exire non possit, vel non sine magno pudore; nam illa est violenta detentio ipsius personæ; et sic de aliis similibus, quæ a simili vel æquali ratione colligunt omnes Doctores ex dicto cap. Nuper, ut videre licet in Innocentio, Panormitano, et aliis ibi; et Richardo, in 4, d. 18, art. 11, quæst. 5; Antonino, 3 parte, tit. 24, c. 1, ubi multa alia ponit exempla.

30. *Exemplum Antonini enucleatur.* — Unum simile præcedentibus est, si aliquis clericum obsideat in domo vel castro, neque illum exire permittat, non ut illum in custodia teneat, sed ut pudorē afficiat, vel quid simile. Refertque sententiam Innocentii negantis in eo casu incurri hanc censuram, quia tunc non infertur violentia personæ aut rebus inhaerentibus ipsi. Sed hoc ita generatim (ait) absque distinctione non recte dictum est, quia tunc fit violentia personæ; et quamvis illa detentio non ordinetur ad pœnam aliam inferendam vel actum judicialem exercendum, et ideo non dicatur incarcerationio aut custodia, tamen re vera est injuriosa detentio, nec excusatur a gravi injuria, propterea quod fiat ad pudorem personæ, nam potius hoc ipsum aggravat injuriam. Et ideo ipse Antoninus distinguit, nam vel obsessio est propter personam, ut illi vis fiat, et tunc ait incurri censuram, quod mihi probatur propter rationem factam. Aut fit propter castrum habendum, et tunc ait non incurri, nullam vero adducit rationem. Potest tamen hæc reddi, quia tunc non infertur vis absolute, quia non est absoluta detentio, sed quasi conditionata, scilicet, nisi castrum tradat, vel quid simile. Sed in hoc distinctione opus est, quia licet obsessio sit propter castrum obtinendum, si sit injuriosa, existimo incurri hanc censuram, quia tunc violentia infertur personæ in ordine ad rem aut possessionem ejus injuste auferendam; ergo id satis est ad hanc censuram contrahendam. Sicut qui violenter detinet clericum, solum ut vestibus, aut pecunai eum

spoliet absque alio nocimento corporis, hanc censuram incurret. Item, qui clericum in aliam custodiam injiceret donec castrum traderet, sine dubio incurreret, juxta c. Nuper; sed prædicta obsessio intra ipsum castrum est moralis quædam incarcerationio; ergo, etiamsi fiat propter castrum eripiendum injuste, incurretur hæc censura. At vero, si obsessio sit justa et per bellum justum, tunc haberet locum opinio Antonini; cum enim tunc non sit peccaminosa, non potest esse ratio censuræ, de quo plura statim.

31. *Aliud exemplum de eadem re.* — Aliud exemplum est de eo, qui cogit clericum ut exeat de fundo aut vinea per metum. Innocentius enim negat tunc incurri censuram. Antoninus vero cum Joanne de Lignan. distinguit de metu reali et verbali; et quando est verbalis tantum, ait veram esse sententiam Innocentii, quia dum in verbis sistitur, non pervenitur ad manuum injectionem; quod secus est, quando metus est realis. Sed in rigore sententia Innocentii vera est; et alii fortasse solum in modo loquendi ab eo differunt; nam aliud est metus et aliud violentia; unde si præcise sistatur in metu, et non inferatur vis, sive id fiat verbis, sive aliis actionibus, non incurritur, quia non injiciuntur manus violentæ. At vero, si metus fundaretur in aliqua actione violenta circa personam, ut, v. gr., si per aliquam vim levem extraheretur, comminando illi mortem, si resisteret, tunc jam incurreret talis censura, quia non est purus metus, sed admixta violentia. Et juxta hæc procedit quod Cajetanus, in Summa, cap. 10, de Excomm., dicit, præcipere exilium clerico, aut quod intra aliquos terminos se contineat, non esse sufficientem causam hujus censuræ, quia non est violenta manus; neque talis clericus simpliciter cogitur ad talem actum, et potest, si velit, non servare tale præceptum, cum iniquum sit; quod, si non audet propter aliquam comminationem, jam illa detentio non est propter vim, sed propter metum. Donec igitur ad injectionem manuum perveniat, non est posita sufficiens causa hujus censuræ.

32. *Alio exemplo doctrina data elucidatur.* — Alius casus est de eo, qui furatur vestes Ecclesiasticæ personæ dormientis, de quo Innocentius negat incurrere, quia tunc non infert violentiam personæ, sed purum furtum committit. Et potest hoc confirmari, quia si clericus haberet duplicatas vestes, qui unam furaretur illo dormiente, vel absente,

non incurreret hanc censuram: ergo si unam tantum habeat, et illam quis furetur, non propterea incurreret. Et in hoc videtur esse magna differentia inter eum, qui spoliatur vestibus clericum vestitum, vel furatur vestes jam nudati; quia illud prius non fit sine aliqua violentia personæ, sicut fit hoc posterius. Contrarium nihilominus tenet Antonius, et citat Archidiaconum, et Johannem de Lignano. Et fundamentum ejus est, quia qualitercumque quis contingat injuriose personam clerici, incurrit in hunc canonem; in illo autem casu moraliter contingit ipsam personam clerici. Quod quidem est probabile, quando ea ratione cogitur aut nudus incedere, aut intra domum contineri, ne nudus exeat. Et ideo per se loquendo, et considerata ratione furti, illud crimen non est materia hujus censuræ. Tamen si contingat redundare in specialem clericum injuriam, dedecus, aut pudorem, vel etiam violentam detentionem talis personæ, ex hac parte posset illa esse sufficiens causa et materia hujus censuræ, præsertim si ea intentione fiat. Et per hæc facile erit de similibus casibus judicare.

De percussione clerici ob defensionem.

33. Ex his sequitur, eum, qui infert manus in clericum in justam defensionem, non incurrere hanc censuram. Ita docent omnes. Et colligitur ex cap. Si vero, 1, et c. Ex tenore, de Sentent. excomm., ubi hoc declaratur habere locum, quando in continenti fit defensio, vim vi repellendo. Et ratio est, quia *vim vi repellere omnes leges permittunt*, ut ibidem dicitur. Atqui illa manuum injectio, nec dici potest *suadente diabolo*, sed ratione, cum licita sit, et quasi naturalis; nec potest proprie dici *violenta*, cum non fiat aggrediendo, sed se defendendo. Ex quo colligitur hoc habere verum in omni defensione, quæ justa est, sive sit in defensionem personæ, sive honoris, sive aliarum rerum, quia jura illa absolute loquuntur de defensione justa. Unde si clericus feminam tentet aggrediendo non tantum verbo, sed facto aliquo, tunc illa non incurrit, si illum violenter percusserit, quia illa est justa defensio castitatis et honoris. At vero si aggressio esset tantum verbalis, Navarr., num. 85, ait tantum licere defensionem verbalem, et ideo, si percutiat, non excusari, citatque Angelum, *Excommunicatio*, 5, n. 21, qui cum moderatione loquitur, scilicet, quando solis verbis potuit eum repellere; alias, in-

quit, licite eum percutit, et addit: *Si zelo castitatis accensa, modum excederet, non ex proposito, sed subito et improvise, non incurreret.* Quæ sententia mihi placet, præsertim quia illa non est tantum defensio castitatis, sed etiam honoris, ad quam sæpe verba non sufficiunt. Similis casus est, si quis a clerico aggressus, sine ignominiosa fuga vitare non potest nocimentum nisi se defendendo; nam si ea de causa percutiat clericum, non incurrit hanc censuram, ut Navarrus cum Cajetano et Panormitano notavit, quia tunc non peccat. Similiter, si quis insequatur clericum fugientem, et propria bona asportantem, et vi eum detineat, aut ea de causa clericus se præcipitet, vel aliud nocimentum patiat, non propterea incurrit hanc censuram. Idemque est, si quis clericum debitorem et fugam parantem detineat, ut eum superiori præsentet et ea via suum debitum recuperet, non incurrit, ut iidem auctores ex eodem principio merito docent.

34. *Casus in quibus ob illicitam percussio- nem non incurritur censura.* — Extenditur autem hæc defensio in dict. cap. Si vero, ad quosdam casus non omnino licitos, ut sunt; quando quis invenit clericum turpiter peccantem cum propria uxore, matre, filia aut sorore; nam tunc si clericum percutiat, quamvis a culpa non excusetur apud Deum, censuram Ecclesiæ non incurreret. Verum est, in illo textu non dici hujusmodi clerici percussorem non incurrere censuram, sed non esse compellendum ad Sedem Apostolicam venire. Ex quo non videtur colligi non incurrere censuram, sed solum non esse Papæ reservatam; sic enim alia jura disponunt in aliis personis et casibus, ut infra videbimus, auferendo reservationem et non censuram. Nihilominus auctores intelligunt ibi excipi illas personas, ne censuram incurrant. Et probari potest ex § proxime præcedente, ubi eodem modo dicitur de vim vi repellente, non debere propter hoc ad Sedem Apostolicam transmitti, etiamsi clericum percutiat. Ubi constat sensum esse, eum non incurrere excommunicationem; simili autem contextu et tenore verborum idem subjungitur de prædictis personis. Rursus statim subjungitur, eum, qui percutit clericum, quem turpiter peccantem invenit cum alia consanguinea inferioris gradus præter dictos, non esse a sententia hujus excommunicationis immunem; ergo de aliis personis sensus est, esse ab hac sententia excommunicationis

immunes. Ratio vero est, quia Ecclesia, suo præcepto et obedientia non vult obligare in casu tam acerbo, in quo doloris vis vehementer hominem commovet. Et ideo etiam Ecclesia non reputat illam percussione[m] tanquam factam suadente diabolo, sed ut factam vehementi passione. Nec etiam eam judicat violentam oppressionem, sed humanam quamdam defensionem.

35. *In his casibus debet percussio in continenti fieri ad censuram excusandam.* — Unde recte Sylvester advertit, verb. *Excommun.*, 6, not. 4, casu 16, necessarium esse hanc percussione[m] fieri in continenti, quando actualiter clericus in tali actu invenitur, quando passio vehementer movet; nam tunc solum habet locum illa justa excusatio. Et ita est intelligendus ille textus, nam licet in illa clausula non adhibeat illam declarationem, adhibet tamen in proxime præcedente de propria defensione; unde a fortiori constat in eodem sensu intellexisse hanc extensionem. Et ratio, in qua talis extensio seu excusatio fundatur, omnino cogit; ideoque omnia jura, quæ in simili casu excusant occidentem vel mutilantem aliquem a civili vel Ecclesiastica pœna, prædicto modo intelliguntur. Circa singula autem verba illius textus possunt moveri singulæ quæstiones, quas ex professo disputare, prolixum esset.

36. *Quid nomine uxoris in illo c. Si vero, intelligatur.* — *Quid nomine filix, matris et sororis.* — Prima est, quid nomine uxoris intelligatur, an scilicet comprehendatur etiam sponsa. Et dico breviter, comprehendi quidem sponsam per verum et ratum matrimonium ductam, etiamsi matrimonium consummatum non sit, quia illa est vera uxor, et injuria ac occasio repellendi illam est ejusdem rationis. Si autem sponsa sit tantum de futuro, non comprehenditur, quia non est uxor, et quia potest propter tale crimen illam dimittere et aliam ducere; unde neque injuria, neque occasio est similis. Rursus de filia quæri potest, an comprehendatur etiam adoptata, et eadem proportionalis quæstio habet locum in matre et sorore. Et dicendum est non comprehendi. Idem quæri potest de nepte vel qualibet alia, ascendente vel descendente. Et idem est dicendum. Quæ est resolutio Glossæ communiter receptæ circa illum textum. Et ratio est, quia hæc omnes vere et proprie non sunt filix, et in decisione illius textus sistendum est in proprietate verborum ejus, quia, licet videatur favorabilis respectu percussien-

tis, tamen est odiosa respectu clerici, et respectu etiam fœminæ cum qua invenitur. Est etiam illa limitatio quædam et restrictio juris communis; et ideo stricte intelligenda est. Et præterea est hoc consentaneum rationi, quia in aliis inferioribus gradibus non est tam justa causa doloris et excusationis. Unde a fortiori constat idem dicendum esse de omnibus collateralibus, ut in ipso etiam textu satis declaratur.

37. *Quid verba, turpiter inventum, in illo cap. signifcent.* — Tandem quæri potest, quid comprehendant illa verba, *turpiter inventum*. Et breviter dicendum est, non requiri ut inveniat in actuali delicto carnalis conjunctionis; nam id vix potest contingere, et verba in proprietate plus comprehendunt; et ob hanc etiam causam necessarium non esse, ut inveniantur in eodem lecto, aut quid simile, sed sufficere si inveniant exercentes quoslibet turpes actus; illos enim comprehendunt illa verba, *turpiter inventum*; et ita communiter intelliguntur. Imo sufficere censetur, quod solus cum sola in loco suspecto inveniat, ut patet ex Navarro, num. 84, ubi dicit esse sententiam communem. Quod intelligendum censeo, quando et personæ ipsæ suspectæ sunt, et ut tales habentur non sine causa rationabili, et locus ipse aptus est ad actus impudicos inter se exercendos; tunc enim vere ac proprie dicitur quispiam turpiter inventus, quod tamen ampliandum non est, propter rationem supra dictam. Addit vero Angelus, *Excommunicatio*, 5, num. 19, et Sylvester, *Excommunicatio*, 6, num. 6, § 10, in eo casu, quo maritus invenit clericum loquentem cum uxore, quamvis non inveniat in actu turpi, si tamen prius eum ter admonuit, posse eum violenter detinere et capere, ut eum suo superiori præsentet, ut de illo conqueratur. Imo addit Sylvester, etiamsi in eo casu talem clericum violenter percutiat, non esse excommunicatum, quia secundum leges hunc licet perimere, in l. Si quis ei, C. Ad legem Juliam, de Adulteriis. Angelus vero, quem Navarrus sequitur, hoc non admittit, quia dict. c. Si vero, hoc restringit ad actum turpem; et ideo, cum res sit odiosa, extendenda non est. Concedunt autem hi auctores in eo casu posse maritum clericum detinere per viginti horas juxta legem Cap. 5, ff. Ad legem Juliam, de Adulteriis. Sed non videntur hi auctores consequenter loqui, quia etiam hæc est manus violenta, quæ in eo casu non conceditur in dicto cap. Si vero, juxta eam

opinionem, neque etiam in alio loco juris canonici. Jus autem civile ad hoc non sufficit. Respondere tamen possunt, hanc detentionem esse licitam per modum cujusdam defensionis justæ, quod non habet locum in occisione vel percussione; et ideo non dubito quin hæc pars vera sit. Nec sententia Sylvestri quoad alteram partem mihi omnino displicet, quia licet cap. Si vero, dicat *turpiter inventum*, merito tamen dici potest, turpiter inveniri eum, quem jura civilia damnant tanquam turpiter inventum.

38. *Utrum ad se defendendum ab alio possit quis violentiam clerico inferre.* — *Resolutio.* — Ulterius potest circa prædictam excusationem dubitari, utrum ad defendendum se ab alio tertio, possit clerico violentia inferri, absque censura; ut, v. gr., fugit quis persequentem inimicum, et occurrit clerico habenti eam vel equum; an possit auferre a clerico ense[m], ut se defendat, vel equum, ut fugiat, etiamsi necesse sit violentiam illi inferre? Idem quæri potest, an in defensionem tertix personæ innocentis liceat, si opus sit, manus violentas in clericum injicere. In his vero et similibus casibus regula generalis sit, tunc solum excusari hanc censuram, quando defensio est justa, et medium, quod ad defensionem sumitur, est licitum, quia cum tunc non committatur culpa, nec censura incurri potest; quod secus est, quando defensio aut modus defensionis est injuriosus, quia tunc jam potius transit in aggressionem. In priori ergo casu, regulariter loquendo, non incurritur censura, ut Navarrus absolute docet, qui in eam sententiam refert Antoninum, cum tamen Antoninus oppositum simpliciter et sine distinctione doceat; nam in eo casu dicit incurri hanc excommunicationem, quia putat illam esse injustam violentiam; quæ fuit antiquior opinio, quam cum aliis refert Glossa, in cap. Si clericos, de Sentent. excom., verb. *Injuria*. Mihi tamen, regulariter loquendo, videtur justa, et ideo non mereri nomen violentiæ, quia illa est quædam extrema necessitas, in qua unusquisque habet jus utendi re alterius, et alter est irrationabiliter invitatus; et idcirco illi non inferitur vis, sed potius ipse vim infert extreme indigenti, dum illum privare vult usu adeo necessario. Dico autem, *regulariter loquendo*, quia si clericus in eo casu privatus ense aut equo in simili periculo constitueretur, jam tunc non haberet alter jus accipiendi; ideoque et manus violentas inferret et censuram incurreret, si violenter auferret.

39. *An ad defendendum innocentem possint manus violentæ clerico injici.* — *Judex secularis potest clericum cum suspitione noctu inventum suo superiori præsentare.* — *Potest quis a Sede Apostolica ejicere eum qui illam occupat absque canonica electione.* — *Potest quis clericum violenter detinere in ipsius defensionem.* — Et simili modo dicendum est de defensione tertii; nam si sit sola et pura defensio, licita est, etiam adversus clericum invadentem, quia defensio innocentis respectu eujuscumque aggressoris, est maxime naturalis, et suo modo debita, vel saltem licita, ut dicitur in cap. Dilecto, vers. *Et quidem*, de Sentent. excom., in 6, et cap. Non inferenda, cum aliis, 23, quæst. 3; ergo propter talem actum non potest excommunicatio incurri. Atque ita docent Innocentius, Abbas et alii in dicto c. Si vero, qui hoc extendunt ad defensionem rerum proximi, quia illa justa est. Quod tamen secus erit, si vel modus defensionis excedatur, vel cesset vera et justa ratio defensionis, ut, v. gr., cum clericus non res alienas usurpabat, sed proprias recuperabat, vel non inferebat injuriam, sed jus habebat castigandi, vel aliquid simile. Et ad hanc justam defensionem tertii reduci possunt nonnulli casus, qui a Doctoribus assignantur, quales sunt, quod judex secularis possit capere clericum in actuali crimine inventum, vel noctu cum magna suspitione criminis repertum, ut eum suo superiori offerat; nam tunc si non excedat justam et moderatam vim in capiendo, non incurrit in hunc canonem, juxta communem sententiam in cap. Cum non ab homine, de Judic. Ratio autem reddi potest, quia illa videtur esse quædam justa et necessaria reipublicæ defensio, licet etiam dici posset, ibi intervenire interpretativam voluntatem judicis Ecclesiastici. Alius casus esse potest de illo, qui a Sede Apostolica ejicit eum, qui sine canonica electione Cardinalium eam occupat. Quem casum ponit Navarrus, num. 89, ex cap. Si quis pecunia, dist. 79, ubi hæc facultas videtur primo et per se concedi Cardinalibus tanquam principibus Ecclesiæ, ad quorum collegium defensio Ecclesiæ tunc spectat, etiam indicto bello, si necesse sit; aliis vero non conceditur, ut sua auctoritate id faciant, sed ut ministri et adjutores Cardinalium, ex eodem præcepto et facultate. Tandem hinc fit, ut in defensionem ipsiusmet clerici etiam liceat absque censura manus injicere violentas, dummodo ratio moderatæ defensionis non excedatur. Ut si cle-

ricus per vim delineatur, ne aliquis eum percutiat injuriose aut ne in manus hostium incidat. Ratio est clara, quæ illa non est injuriosa vel sacrilega violentia, sed ex charitate procedit. Quomodo ait Augustinus, epist. 50 ad Bonifacium, et habetur in cap. Ipsa pietas, 23, q. 4, si duo essent in domo, quam certissime sciremus esse ruituram, non esset injuria eos eruere vel invitos, sed potius esset crudelitas eos non eripere.

De percussione clerici ex quolibet justo titulo.

40. Secundo infertur, quoties percussio clerici non fit per modum violentæ manus (ut sic dicam), sed quolibet alio justo vel licito titulo, tunc non incurri hanc censuram. Aliqui distinguunt inter violentas et temerarias manus, ut patet ex Panormitano in cap. Cum voluntate, in fine, et aliis ibi, et in cap. Universitatis, de Sentent. excom. Sed nos generaliter loquimur prout canon ipse *Si quis suadente*, simpliciter loquitur, omnemque injustam seu sacrilegam percussorem violentam appellamus, et ita etiam temerariam comprehendimus, quia si injusta aut sacrilega non sit, temeraria non erit; quoties ergo percussio hujusmodi non fuerit, non erit sufficiens causa hujus censuræ. Ratio generalis est clara, quia tunc neque actio in rigore comprehenditur sub verbis canonis, neque est peccaminosa, ut sit digna censura; exempla autem varia sunt.

41. *Exemplis conclusio declaratur.* — Primum de superiore Ecclesiastico clericum castigante. — Quibus circumstantiis fieri debeat castigatio hæc. — Primum est de superiore Ecclesiastico, qui percutit vel percutere jubet clericum sibi subditum ad correctionem justam et debito modo factam. Ita colligitur ex cap. Universitatis, de Sentent. excomm. Et ratio est clara, quia superior habet jus castigandi suum subditum, estque illa actio sæpe necessaria ad disciplinæ conservationem; ergo neque est prohibita, neque propter illam potest censura incurri. Observandæ vero sunt circumstantiæ, vel naturali, vel positivo jure necessariæ, ut hoc locum habeat. Prima est, quod superior circa suum subditum talem actionem exerceat. Nam si Episcopus verberet clericum non sibi subditum, non effugiet censuram canonis, quia tunc non exercet actum jurisdictionis, et impertinens est, quod sit superior, quia in tali actu non agit ut superior. Secunda est, ut subsit causa pro-

portionata, quia sine illa non habet locum actio correctionis aut vindictivæ justitiæ; non erit ergo actus alicujus justitiæ, sed injuriosus, et consequenter nec erit actus jurisdictionis veræ, sed usurpatæ. Et ob eandem rem est necessarium, ut castigatio aut verberatio sit proportionata causæ et Ecclesiasticæ personæ; nam alias si notabilis esset excessus et manifeste injustus, aut si pœna esset mutilationis membri, vel alia similia, non evitaretur censura, quia jam illa non esset Ecclesiastica disciplina, sed violenta manuum injectio, argument. dicti cap. Universitatis, et cap. Cum beatus, 45 dist. Rursus ex eodem principio necessarium est, ut talis castigatio vel punitio fiat servato debito ordine juris, si sit pœna juridica, vel saltem servato debito correctionis modo, si sit paterna seu religiosa correctio, juxta consuetum morem uniuscujusque religionis. Nam si superior temere irruat in subditum sine proportionata causæ cognitione ac deliberatione, non censebitur agere ut superior et auctoritate publica, et ideo non vitabit hunc canonem. Quæ omnia colliguntur ex dicto cap. Universitatis, in illis verbis: *Nisi causa regularis disciplinæ hoc faciat.*

42. *Per quem castigatio hæc fieri debeat.* — Præterea additur in eodem cap. debere superiorem (loquitur inter religiosos) in propria persona verberare subditum, id est, per se et non per alium, nisi necessitas urgeat; et tunc, ut ibidem dicitur, non debet facere per laicum, sed per clericum vel monachum; alias si per laicum faciat, et præcipiens, et exequens in hunc canonem incurret. Circa illam vero disjunctivam, clericum vel monachum, dubitari posset, an nomine monachi comprehendantur conversi. Nam Sylvester, *Excommunicatio*, 6, n. 6, circa finem, negat, quia hic est favor clericorum, ideoque ampliandus. Item, quia hi conversi quo magis familiares sunt, eo magis vilipenderent clericos. Contrarium tenet Angelus, verbo *Excommunicatio*, 5, n. 6, et allegat consuetudinem ita interpretantem hoc jus. Sed distinctione opus est: aut enim per conversum intelligunt hi auctores quemlibet religiosum laicum seu non ordinatum neque ordinandum, et sic certum existimo posse correctionem fieri per hujusmodi non clericos, cum veri religiosi sint. Probatur ex usu communi verbi *monachi*, nam hi revera sunt monachi. Item ex absoluta disjunctione, nam si oporteret etiam monachum esse clericum, fere nulla esset disjunctio. Denique

quoad hoc vere (ut opinor) allegatur consuetudo. At si per conversos proprie intelligamus eos, qui vere religiosi non sunt, sed ad servitium religionis dicantur, sic verisimilior est sententia Sylvestri ex contrario fundamento, quia isti non sint monachi in proprietate.

43. *Sylvester, verb. Excommunicatio, n. 6, § 11.* — Hic tamen aliquam limitationem subintelligendam censeo, scilicet, nisi necessitas urgeat, id est, si nullus sit monachus, aut clericus, per quem id fieri possit, neque etiam ipse superior possit per se id facere, et castigatio prudenter judicetur hic et nunc necessaria; nam si differri possit, ita faciendum esset, quia jam cessaret necessitas. Unde quia raro possunt hæc omnia concurrere ad verberationem clericum per laicum, ideo simpliciter negatur id fieri debere. Quod secus contingit in captura; et ideo illa regulariter fieri potest per laicum auctoritate Ecclesiastici superioris, ut habetur in cap. Ut fama, de Sent. excomm., et cap. Si clericos, eodem titulo, in 6.

44. *Per quem ministrum debeat torqueri clericus.* — *Abbatis opinio.* — *Vera resolutio.* — De tortura vero nihil invenio in jure expresse definitum. Panormitanus vero in dicto cap. Universitatis, censet, eandem rationem esse de illa, atque de verberatione, scilicet, non esse faciendam per laicum, nisi in eo casu, in quod deessent clerici, per quos posset fieri, quia in tortura (inquit) inferuntur verbera et cruciatus; si ergo non debet clericus per laicum verberari, neque etiam torqueri, juxta Glossam, in cap. 3, § Presbyteri, 5, quæst. 6, communiter probatam per Abbatem, et alios, quos refert Navarrus, comment. 3 de Regular., num. 52. Ait tamen idem Navarrus cum Panormit. et aliis, hoc non esse communi consuetudine receptum. Et licet in Summa, num. 86, dicat, hanc consuetudinem excusare a pœna, et non a culpa, tamen in dicto comment. 3, addit, etiam excusare a culpa, quia solum est contra jus humanum, quod potest per consuetudinem derogari. Addo præterea, nullum esse jus expressum, quo prohibeatur judex Ecclesiasticus torquere clericum per laicum. Nam cap. Universitatis, solum loquitur de verberatione, quæ fit causa regularis disciplinæ; tortura autem in rigore non est verberatio, nec punitio delicti, sed solum fit ad extorquendam veritatem; unde est actio media inter capturam, et supplicium; cur ergo potius censetur comprehensa sub uno ex-

tremo, quam sub alio? Eo vel maxime, quod talis actio, regulariter loquendo, nec commode, nec honeste per clericum exerceri potest, tum quia neque clerici sunt instructi ad illud munus, neque etiam illud est decens gravitatem, et mansuetudinem Ecclesiasticæ personæ. Censeo igitur recte servari posse talem consuetudinem, ubi fuerit servata; et maxime quando modus torturæ acerbior est, et ejusdem rationis cum illo, quo iudices laici utuntur. Quod etiam confirmatur; nam alias deberet Ecclesiasticus Prælatus per seipsum torquere subditum, juxta dictum cap. Universitatis, quod tamen et inauditum est, et per se indecens; non ergo oportet caput illud extendere ad torturam, nisi fortasse illa talis sit, quæ non excedat modum, et lenitatem religiosæ disciplinæ.

45. *An Prælatus clericorum secularium illos per seipsum verberare debeat.* — *Quid de Episcopis.* — Queri vero tandem hic potest, an cap. illud locum habeat etiam in Prælatis clericorum secularium, quod scilicet illos per se, et non per alium verberare debeant. Et ratio dubitandi est, quia ibi tantum est sermo de regularibus, in quibus est peculiaris ratio, quia inter eos potius paternali, quam judiciali modo proceditur; unde hic correctionis modus, sicut frequentior est, ita est suavior et levior; non est ergo, cur hoc ad laicos extendamus. In qua re quoad Episcopos attinet, omnes docent non comprehendendi sub illo jure, quia Episcopus non debet subditum suis manibus verberare, ut ex Concilio Agathensi refertur, cap. Non licet, 86 dist., quamvis in Concilio Agathensi non reperiatur. Tamen ratio illius textus generalior est, scilicet, quia hoc alienum a sacerdote esse deoet. Unde in cap. Episcopum, dist. 45, non solum Episcopo, sed etiam Presbytero, et Diacono interdicta dicitur similis verberatio, aut percussio, ex can. 28 Apostolorum, qui apud Turrianum est 49. In Decreto autem Gregoriano in scholio ad dictum cap. Non liceat, refertur Constantino-politana Synodus, quæ prima, et secunda dicta est, in cujus cap. 9, dictus canon Apostolorum exponitur. Sed hanc Synodum in tomis Conciliorum non habemus; et Synodus Constantinopolitana prima, quam habemus, non habet tot capita, sed septem tantum; et in eis prædicta expositio non habetur. Existimo tamen in dicto canone Apostolorum non esse sermonem de verberatione, et castigatione, quæ fit paternali modo, vel servato